

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΑΡΤΖΟΥΔΗΣ

Η ΚΑΤΑΔΡΟΜΗ ΝΙΚΟΤΣΑΡΑ ΣΤΑ ΜΕΡΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

«Τι έχουν της Ζίχνας τα βουνά και στέκουν μαραμένα;
Μήνα χαλάζι τα βαρεί, μήνα βαρύς χειμώνας;
Ουδέ χαλάζι τα βαρεί, ουδέ βαρύς χειμώνας,
ο Νικοτσάρας πολεμάει, τα τρία βιλαέτια,
τη Ζίχνα και το Χάντακα, με δώδεκα ταμπούρια

.....

Τον δρόμο πήραν σύνταχτα και φτάσαν στο γεφύρι.
Ο Νίκος με το δαμασκή την άλυσσο του κόφτει,
Φεύγουν οι Τούρκοι σαν τραγιά, πίσω το Πράβι αφήνουν»

(Πέτρος Θ. Πέννας, *Ιστορία των Σερρών...*, Αθήναι 1966, σ. 113)

Κλεφταρματωλός και Θαλασσόλυκος

Ο Νίκος Τσάρας (1774-1807), γνωστότερος ως Νικοτσάρας, αναφέρεται¹ ως ένας από τους σημαντικότερους κλεφταρματολούς του Ολύμπου, αλλά και ως θαλασσόλυκος.

Τον Απρίλιο του 1801 εμφανίζεται στο Άγιο Όρος, όπου παραμένει μέχρι τον Ιούνιο. Τότε οι Τούρκοι τον αναζητούν και τον καταδιώκουν, οπότε αποσύρεται στη Σκιάθο. Το 1803 δρα στις ακτές του Θερμαϊκού κόλπου ενώ το επόμενο έτος λαμβάνει μέρος στη Σερβική Επανάσταση.

Με το ξέσπασμα του ρωσοτουρκικού πολέμου (Δεκέμβριος 1806) ενεργεί πειρατικά περί τον Άθω συνεργαζόμενος με τις ρωσικές ναυτικές δυνάμεις, για μικρό χρονικό διάστημα, για να συνεχίσει τη δράση του στον Όλυμπο. Εκείθεν, υπό την πίεση του Αλή πασά, αποσύρεται με 700 άνδρες στις Βόρειες Σποράδες, αφού έχει εξασφαλίσει τις οικογένειες των ανδρών του με μεταφορά τους στην Κασσάνδρα. Πολεμά τους Τούρκους ανελέητα, από ξηρά και θάλασσα, τον χειμώνα όμως του 1806 φεύγει στα Επτάνησα, για να μη δώσει αφορμή Οθωμανικών αντιποίνων σε βάρος των κατοίκων των Βορείων Σποράδων.

Από τα μέσα Μαρτίου 1807 η κατάσταση στη Βορειοανατολική Ευρώπη φαίνεται πιο ήρεμη. Τον Μάιο του ίδιου έτους ο Νικοτσάρας επιστρέφει από τη Ζάκυνθο στις Βόρειες Σποράδες.

---

1. A. Vacalopoulos, *History of Macedonia 1354-1833*, pp 470, 563-573.

Το τολμηρό σχέδιο

Την 9.6.1807, ο ναύαρχος της ρωσικής μοίρας του Αιγαίου, Σενιάβιν, με επιστολή του, τον καλεί να συναντηθούν στην Τένεδο, όπου αγκυροβολούσε η ρωσική μοίρα. Και, όπως σημειώνει ο Βακαλόπουλος, μπορεί κανείς να υποθέσει ότι μέσα σε δύο έως τέσσερις ημέρες ο Νικοτσάρας παρευρέθηκε στο ραντεβού στην Τένεδο, και εκεί μαζί με τον Σενιάβιν επινόησαν το τολμηρό σχέδιο να διασχίσει τα Βαλκάνια για να συναντήσει τα ρωσικά στρατεύματα στη Βλαχία. Σκοπός τους ήταν αφενός να τονώσουν ένα επιθετικό πνεύμα στους χριστιανούς ραγιάδες και αφετέρου να μπερδέψουν και να τρομάξουν τους Τούρκους. Ορμητικός και ενεργητικός όπως ήταν, ο Νικοτσάρας ανέλαβε να πραγματοποιήσει το σχέδιο αμέσως. Η περιγραφή της επιχείρησης μας παραδίδεται, από τους Κασομούλη και Σάθα, σε διαφορετικές εκδοχές.

Η περιγραφή του Σάθα

Σύμφωνα με τον Σάθα², ο Νικοτσάρας, αφού συναντήθηκε στην Τένεδο με τον Ρώσο ναύαρχο Σενιάβιν (9.6.1807), μετέβη στην ηπειρωτική Ελλάδα, συγκρότησε σώμα 550 ανδρών, και την 23.7.1807 «*αναχωρήσας εκ Σκοπέλου απεβιβάσθη εις Κατερίναν του Ολύμπου*». Εκείθεν, «*οδεύσας διά της κορυφής του Πιερίου Όρους*» πέρασε τον Αλιάκμονα, τον Λουδία και τον Αξιό έχοντας «*αναπετάσει τουρκικάς σημαίας*» παραπλανητικώς. «*Εν τω σταθμώ του Κουϊμεντσέ*» (κάπου εγγύς και βορείως της Θεσσαλονίκης) υποπτευόμενος ότι οι Τούρκοι αντιλήφθηκαν το τέχνασμά του, κατέβασε τις τουρκικές σημαίες σηκώνοντας «*χριστιανικάς*». Τότε, ανήλθε στο «*Κερκίνιον όρος*», όπου κατέλαβε το Κονιαροχώρι και διανυκτέρευσε σ' αυτό. Στη συνέχεια, προχωρώντας «*διά της κορυφοσειράς*» έφτασε στη Βέτερνα (Νέο Πετρίτσι), διέβη τον Στριμόνα και «*κατέλυσε*» στο Δεμίρ Χισσάρ (Σιδηρόκαστρο). Εκείθεν, πληροφορηθείς ότι «*οι εν Μελενίκω Τούρκοι*» είχαν καταλάβει την ύπερθεν «*κλεισούρα*» (φαράγγι του Ρούπελ) «*εισήλθεν εις το Κερκίνιον δάσος*» (προφανώς ο Λαϊλιάς) και κατευθύνθηκε προς το Νευροκόπι (περνώντας κάπου κοντά από τα χωριά της Βροντούς). Πλησιάζοντας όμως στο Νευροκόπι «*οι Τούρκοι καταλαβόντες όλας τας διόδους παρεκάλυσαν την περαιτέρω πορείαν του*». Τότε οπισθοχώρησε στην «*Τσέρνοβα*», δηλαδή στο Ζήρνοβο [Zernova], «*και αφού επ' ολίγον επανεπαύθη, νύκτωρ διήλθε τον ποταμόν Νευροκόπη, και εν σπουδή διηυθύνθη προς τον Αίμιον*». Οι Τούρκοι όμως «*πανταχόθεν συγκεντρωθέντες είχαν πολιορκήσει τον Νικοτσάρα*», που αναγκάστηκε να υποχωρήσει. «*Επί του όρους του Μενοικέως*» κυκλώθηκε επί 3

2. Κων. Σάθας, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάς*, 1869, σσ. 580-582.

μέρες από 4.000 Τούρκους αλλά κατόρθωσε να απεγκλωβιστεί και να διαφύγει «προς την Ζίχνη». Εναντίον του εστράφησαν ο «ναζίρης» της Δράμας με 5.000 και ο Ισμαήλ μπέης των Σερρών με 3.000. Παρά ταύτα ο Νικοτσάρας κατόρθωσε να μπει στη Ζίχνη, όπου τον πολιορκήσε ο δερβέναγας Γιουσούφ μπέης με 15.000. Μετά από τρεις μέρες ο Νικοτσάρας καταφέρει να βγει από τη Ζίχνη και να διαφύγει «προς τον Στρυμονικόν κόλπον... Κατευθυνόμενος όμως εις Πράουσαν (Πράβι), ευρίσκει την επί του Αγγίτου ποταμού γέφυραν πεφραγμένην δι' αλυσσοδέτου πυλώνος και φρουρουμένην υπό πολλών Τούρκων. Αμέσως εφορμήσας κόπτει ο ίδιος την άλυσον, θραύει την πύλην και ...κατευθύνεται εις Πράουσαν. Ενταύθα δε οχρωθείς και διανυκτερεύσας, περι τα χαράματα εξέρχεται και διά της κορυφοσειράς του Παγγαίου όρους κατεβαίνει εις Ορφανόν». Εκεί, δεν βρίσκει «ούτε Ρώσους ούτε πλοία», όπως του είχε υποσχεθεί ο Σενιάβιν³. Έτσι, πεζοπορώντας «διά της παραθαλασσίας οδού [Τσαγέζι, Ασπροβάλα, Ρεντίνα, Σταυρός] εισέρχεται εις την Χαλκιδικήν» και φτάνει στο Άγιο Όρος. Θα επανέλθει στη Σκόπελο «μετά δέμηνον... (20 Σεπτεμβρίου)», μετά από μια «εκστρατεία» στην οποία έχασε 370 άνδρες.

Ο Βακαλόπουλος θεωρεί⁴ ότι η ως άνω αφήγηση του Σάθα «περιέχει πολλά ύποπτα και μυθιστορηματικά στοιχεία, που ασφαλώς απορρέουν από την θερμή φαντασία του και από την γνωστή του τάση προς την υπερβολή». Προσθέτει όμως και δυο συγκεκριμένες παρατηρήσεις, ήτοι:

(1) «Είναι ... μεγάλη ανακρίβεια, ότι ο Νικοτσάρας επιστρέφει στην Σκόπελο στις 20 Σεπτεμβρίου 1807», ενώ στην πραγματικότητα, ο Νικοτσάρας ήταν νεκρός στις 10 Ιουλίου.

Πράγματι αυτό προκύπτει από αδιάσειστο τεκμήριο που παραθέτει ο αείμνηστος καθηγητής. Πρόκειται για μια από 10.7.1807 επιστολή τριών καπεταναίων, Επιτρόπων «του μακαρίτου» (όπως σημειώνεται) Νικοτσάρα, προς τους προεστούς της Σκοπέλου. Αν ληφθεί υπόψη και η συνάντηση Σενιάβιν-Νικοτσάρα (9.6.1807), προκύπτει το ασφαλές συμπέρασμα ότι η καταδρομή πραγματοποιήθηκε στο διάστημα από 10.6 έως 10.7.1807, με εκτιμώμενη διάρκεια 20 ημέρες.

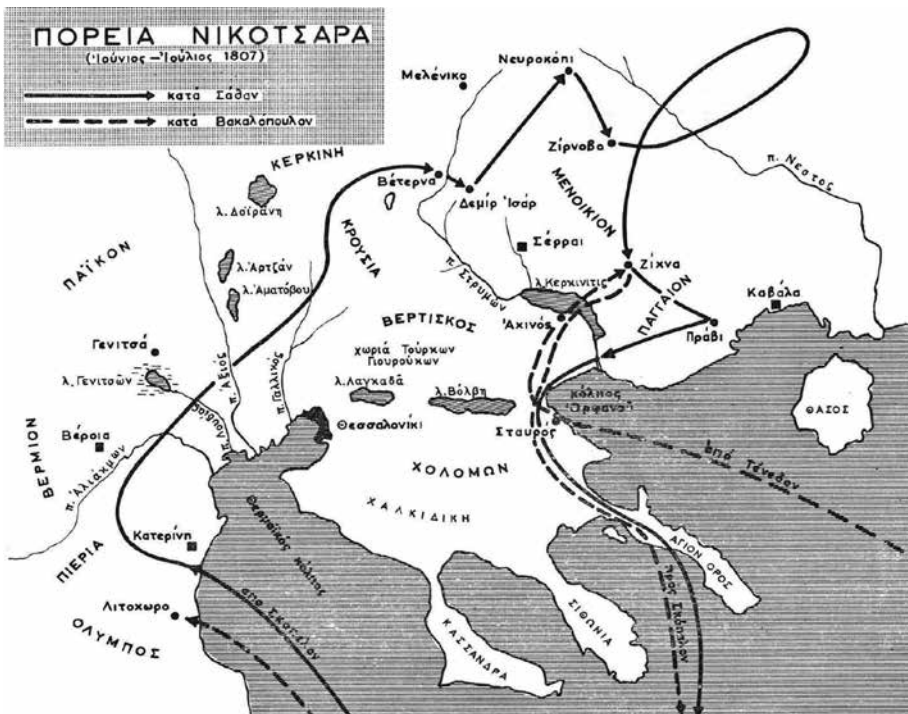
(2) «Αν φαντασθή κανείς πόσο μεγάλη και επικίνδυνη είναι η διαδρομή του Νικοτσάρα, είναι αδύνατο να παραδεχθή ότι πραγματο-

3. Vacalopoulos, *ibid*, pp 572: Ο Σενιάβιν είχε καταστρέψει τον τουρκικό στόλο κοντά στο Άγιο Όρος (19 Ιουνίου), ενώ στις 12 Αυγούστου είχε λάβει εντολή από τον Τσάρο να σταματήσει τις εχθροπραξίες.

4. Βακαλόπουλος Απόστολος, «Νέα στοιχεία για την απήχηση των Απελευθερωτικών αγώνων των Σέρβων στους Έλληνες και για τη συμμετοχή τους σ' αυτούς», *Μακεδονικά*, 7(1966-1967) σσ. 268-272.

ποιήθηκε», όταν μάλιστα αυτή η διαδρομή «περνά συχνά μέσα από συμπαγείς τουρκικούς πληθυσμούς, ιδίως επάνω από την Χαλκιδική στην κατάστικη από Γιουρούκους περιοχή. Ήταν δυνατόν να διανυθί η απόσταση αυτή με τα τόσα και ποικίλα εμπόδια μέσα σε δύο μήνες»; (αναρωτιέται, με νόημα). Και, για του λόγου το αληθές, απεικονίζει αυτήν την κατά Σάθα διαδρομή, σε αντιπαράθεση με εκείνη του Κασομούλη, σε παραστατικό διάγραμμα που παρατίθεται στη συνέχεια.

Εκφράζεται η άποψη ότι ίσως είναι υπερβολικά αυστηρή αυτή η δεύτερη κριτική παρατήρηση: Ο Νικοτσάρας έκανε καταδρομική επιχείρηση με κλέφτικη δεξιοτεχνία, που την ήξερε πολύ καλά. Οι κλέφτες-καταδρομείς του, έφεραν μόνο τουφέκια, βόλια και σπαθιά, σαν τους αρχαίους πελταστές ή σαν τους νεώτερους λοκατζήδες, ενώ εξασφάλιζαν τη διατροφή τους από λάφυρα ή «δοσίματα» χωρικών που συναντούσαν καθ' οδόν. Ως εκ τούτου, μπορούσαν να αιφνιδιάζουν τους όποιους Γιουρούκους και να περνούν ανάμεσά τους, πριν προλάβουν να μεταβληθούν από γεωργοκτηνοτρόφοι σε πολεμιστές. Προφανώς οι κατα-

Η πορεία της καταδρομής Νικοτσάρα: (Βακαλόπουλος Απόστ., «Νέα στοιχεία για την απήχηση των απελευθερωτικών αγώνων των Σέρβων στους Έλληνες και για τη συμμετοχή τους σ' αυτούς», Μακεδονικά, 7(1966-1967) σ. 275).

Διακεκομμένη γραμμή (-----) όπως περιγράφει ο Κασομούλης.

Συνεχής γραμμή (————) όπως περιγράφει ο Σάθας.

δρομείς απέφευγαν να δίνουν «άσκοπες» μάχες, αφού η μοναδική τους επιδίωξη ήταν να φτάσουν στις παραδουνάβιες ηγεμονίες. Γι' αυτό άλλωστε προτιμούσαν τις «κορυφοσειρές» και απέφευγαν τις «κλεισούρες», όπως ο Ντοβά Τεπές (Στενά Καστανούσας) και το φαράγγι του Ρούπελ. Και όταν αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν, απέφευγαν κατά το δυνατόν τις συγκρούσεις σπάζοντας τους εχθρικούς κλοιούς με νυχτερινές εφόδους και κατευθυνόμενοι ολοταχώς προς τον Στρυμονικό κόλπο.

Υπόψη των ανωτέρω, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ότι οι καταδρομείς του Νικοτσάρα έκαναν την επίμαχη διαδρομή μέσα στον ασφυκτικό πράγματι χρόνο των περίπου 20 ημερών. Ας κά-

Αυστριακός χάρτης, τέλη 19^{ου} αι. [εντός ορθογωνικών καμπυλών οι ονομασίες στον χάρτη]. Ενδείξεις: 1 Ποτ. (Άνω) Νευροκόπος [Veznia], 2 Ζήρνοβο [Zernovo], 3 Πλησμονή νερών Κλειστής λεκ. Ζηρνόβου ή Λίσε [Zernovska], 4 Πηγές Μααρά (ή Αγγίτη) [Kalapot], 5 Ποτ. (Κάτω) Νευροκόπος [Lisa Sevindria].

νουμε έναν «λοκατζίδικο» λογαριασμό: Από Κατερίνη έως Αλιάκμονα και Αξιό, 2 μέρες. Στον Σταθμό Κουϊμεντσέ 2 μέρες. Διανυκτέρευση στο Κονιαροχώρι, 1 μέρα. Διάβαση «κορυφοσειράς» Κερκίνης έως Βέτερνα 2 μέρες. Διάβαση Στριμόνα και διανυκτέρευση στο Δεμίρ Χισσάρ, 1 μέρα. Διάβαση κορυφοσειρών Λαϊλιά-Όρη Βροντούς, 2 μέρες. Διανυκτέρευση στο Ζήρνοβο και προσπάθεια προς Νευροκόπι 2 μέρες. Μάχες στο Μενοίκιο Όρος 3 μέρες, και στη Ζίχνη άλλες 3 μέρες. Διαφυγή προς Χαλκιδική 2 μέρες. Σύνολο 20 μέρες.

Στους ανωτέρω υπολογισμούς αγνοήθηκε η υποτιθέμενη μετάβαση από το Ζήρνοβο μέχρι πέραν του Νέστου, μετ' επιστροφής, όπως εικονίζεται στο διάγραμμα με μορφή βρόγχου. Όπως αναφέρει ο Σάθας (σ. 581), ο Νικοτσάρας «*νύκτωρ διήλθε τον ποταμόν Νευροκόπη, και εν αποουδή διηθύνη προς Αίμον*». Και ο Βακαλόπουλος (σ. 268) σημειώνει: «*Πέρασε νύχτα τον ποταμό Νευροκόπι* (εννοεί ασφαλώς τον Νέστο) *και προχώρησε προς τον Αίμο*».

Όμως, παραδοσιακά η ονομασία αυτή δινόταν σε ροές που ξεκινούν από το Νευροκόπι (σημερινό Γκότσε Ντέλτσεφ) και «χάνονται» σε υπόγεια διαδρομή για να εμφανιστούν πάλι ως Πηγές Μααρά ή Πηγές Αγγίτη. Από εκεί τις παραλαμβάνει ο κύριος κλάδος του Αγγίτη, που ενώνεται με τους άλλους κλάδους πριν από το γνωστό φαράγγι του, όπως εξηγείται στους παρατιθέμενους χάρτες, τον «Αυστριακό» και τον Ελληνικό Επιτελικό του 1927. Ο υπόψη «κύριος» κλάδος του Αγγίτη ονομάζεται «ποταμός Νευροκόπ» ή «ποταμός Νευροκοπίου» από την εταιρεία Monks-Ulen⁵, που κατασκεύασε τα μεγάλα έργα των πεδιάδων Σερρών-Δράμας. Και σημειούται ότι οι μελετητές της εταιρείας αυτής, κατά πάγια τακτική, έδιναν σε όλα τα ρέματα τις παραδοσιακές ονομασίες που οι κάτοικοι των γύρω περιοχών χρησιμοποιούσαν. Στους ως άνω χάρτες διακρίνεται ευκρινώς ο (Κάτω) Νευροκόπος. Αλλά και βορείως του Ζηρνοβού διακρίνονται οι ροές του (Ανω) Νευροκόπου, μία μάλιστα από αυτές φαίνεται ως κεντρική, και κατά πάσαν πιθανότητα αυτή ήταν ο «Νευροκόπος» που διέβη ο Νικοτσάρας και όχι ο Νέστος.

Η περιγραφή του Κασομούλη⁶

«Ο Νίκος Τζιάρας και λοιποί, μετά τινες εξόδους και πολέμους, τους οποίους έκαμον εις διάφορα μέρη της Θετταλίας και Μακεδονίας, και πλήθος πειρατείας μέχρι του 1807 ανήσυχος ...και πληροφορηθείς ...επί τέλους ότι τα Ρωσικά στρατεύματα εισέτι διαμένουν εις την

5. (α) Τζων Μονκς & Υιοί-Γιούλεν & Σια, *Υδραυλικά Έργα Πεδιάδων Σερρών και Δράμας*, 1929, σ. 28, (β) Τζων Μονκς & Υιοί-Γιούλεν & Σια, *Εξυγιαντικά Έργα Πεδιάδων Σερρών και Δράμας*, 1932, σ. 15.

6. Νικόλαος Κ. Κασομούλης, *Ενθυμήματα Στρατιωτικά*, τόμος 1, 1940, σσ. 61-63.

Αυστριακός χάρτης, τέλη 19^{ου} αι. [εντός ορθογωνικών καμπυλών οι ονομασίες στον χάρτη]. Ενδείξεις: 1 Ποτ. (Ανω) Νευροκόπος [Veznia], 2 Ζήρνοβο [Zernovo], 3 Πλησιονή νερών Κλειστής λεκ. Ζηρνόβου ή Λίσε [Zernovska], 4 Πηγές Μααρά (ή Αγγίτη) [Kalarot], 5 Ποτ. (Κάτω) Νευροκόπος [Lisa Sevindria].

Βλαχίαν και ότι ήτον εύκολον να διαβή, προσποιημένως με το σώμα του, εις Βλαχίαν διά να λάβη δούλευσιν εις τους εκεί ηγεμόνας, χωρίς να ακούση τας συμβουλάς των συναδελφών του φρονίμων Λαζαίων, περί τον Δεκέμβριον αποσπασθείς με έως 120 Τουρκαλβανούς ανδρείους οίτινες τον παρακολουθούσαν και εις πυρ και εις θάνατον, και με έως 200 Έλληνας παλληκάρια του αποβάς εις την ξηράν του λιμένος Σταυρού του Αγίου Όρους, διά της ταχύτερας οδού και πορείας, και με επτά σημαίας ανοικτάς πρασίνους και κυανάς, διαβάς από την γέφυραν τον ποταμόν Σερρών (εις Αχινόν χωρίον) και διευθυνόμενος αναφανδόν προς Ζίχναν να φθάση όσον ταχέως τον Αίμονα.

»Έξαφνα μαθών τούτο ο Ισμαήλμπεης εν τω άμα συνήθροισε έως 8 χιλιάδας από τα περίξ και Σέρρας. Απαντηθέντες εις δεινήν θέσιν, εντός των χιόνων μαχόμενοι, μετά τριών ημερών πόλεμον, αφού δεν ενέδιδον να παραδοθούν, οι δε εξήτουν να τους συλλάβουν ζώντας <αφού> επροσκήνησαν οι 120 Οθωμανοί, ιδών <ο Νίκος> μετά τούτο ότι ήτο αδύνατον να ανθέξουν περισσότερον, ενώ ελαττώθη τόσοσ σημαντικά η δύναμις του και έμεινε με μόνο έως 100 έως τότε, με τα ξίφη εις τας χείρας διασχίσαντες τα πλήθη την νύκτα- επιστρέφοντες διά της ιδίας οδού- χωρίς τινα οδηγόν, όταν έφθασαν εις την γέφυραν και είδον ότι αύτη προφυλαττομένη από μικράν φρουράν, η πύλη ήτον δεμένη και με την άλυσσον, διώξαντες την φρουράν διά δουφεκισμού έξαφνα, και θρούσαντες την άλυσσον δι' ενός πελέκεως, μόλις μετά πολλούς κόπους και μόχθους εδυνήθη να σωθή με έως 60 άνδρας και με τα πρωτοπαλληκάρά του εις το Αγιον Όρος, όπου αναπαύθη.

»Δέκα πέντε ημέρας περιθαλπόμενος από τους πατέρας ασκητάς, μη δυνάμενος να ξεπλύνη την εντροπήν, στοχαζόμενος τον γκρομινόν εις τον οποίον τον έρριπεν η τόλμη του και απερισκεψία, όταν ενθυμείτο ότι έχασεν το άνθος των συνδρόφων του, απελπισθείς να προσμένη από τας μεγάλας περιστάσεις την αύξησίν του και πληρουμένας τας ελπίδας του, ερρίφθη πάλιν εις τον αιγιαλόν και εις τας πειρατείας, διά να αναφανή εις τον Όλυμπον να τους υπομνήση ότι, μ' όσα κακά και αν έπαθεν, ζη και θέλει εκδικηθή μία ημέρα τους εχθρούς του⁷...

7. Το τμήμα της αφήγησης που παραλείπεται στο κύριο κείμενο του παρόντος έχει ως εξής: «Αποβάς με έως 300 εις το Λιτόχωρον, μόλις ηκούσθη το όνομά του, ότι εβγήκεν ο Νίκος, καταπλακωμένες οι επαρχίες από τους δερβεναγάδες, βεβαρημένοι οι κάτοικοι από τους συχνούς περιπλόους (παγανιές), τρέμοντας Τούρκοι και Ρωμαίοι να μην προχωρήση, και πλήθος Τούρκων δερβεναγάδων και εντοπιών πανταχόθεν συσσωρευμένοι να προκαταλάβουν τας διόδους και θέσεις, να τον εμποδίσουν- ο Νίκος, άμα τους είδεν, με την μεγαλυτέραν αταραξίαν αρχίσας να τους πολεμά, ενώ τον εδίωκον, και προώδευεν η μάχη, και τα παλληκάρια του προχωρούσαν, διά να ταχύνη πανταχόθεν τον διωγμόν των ριφθείς με το ξίφος, εν μέσω των, εις τας χείρας, κράζων και αλαλάζων- διακρινόμενος από την φωνήν και από τα κινήματά του - ενώ τα παλληκάρια του

»Απέθανεν ούτως ηρωϊκώς ο Νίκος Τζιάρας τριανταέξι ετών ... το 1807 περί τον Φεβρουάριον ή Μάρτιον. Άφησε την σύζυγόν του με μίαν θυγατέραν και μόνον έναν υιόν εις τα σπάργανα, τον αδελφόν του Κώσταν επίσης γενναίον να τον διαδεχθή με τα 4 πρωτοπαλήκαρά του, περί των οποίων έγινε μνεία, και τους οπαδούς του».

Η περιγραφή του Κασομούλη έχει και αυτή τα αδύνατα σημεία της. Ένα-δυο από αυτά εντοπίζει ο Βακαλόπουλος⁸: (α) Θεωρεί υπερβολικό τον αριθμό των 15 ημερών που ο Νικοτσάρας φέρεται «περιθαλπόμενος από τους πατέρας ασκητάς» του Αγίου Όρους (αφού μάλιστα δεν χωρούν στο 20/ήμερο διάστημα που υπολογίζει ότι διάρκεσε η όλη επιχείρηση). (β) Θεωρεί ότι «ανακριβής είναι η πληροφορία ... ότι ο Νικοτσάρας πέθανε 'περί τον Φεβρουάριον ή Μάρτιον' του 1807... Φαίνεται [σημειώνει περαιτέρω] ότι ο Κασομούλης δεν ήταν βέβαιος για την ημερομηνία του θανάτου του Νικοτσάρα, γιατί ο ίδιος είχε διαγράψει στο χειρόγραφο του παλαιότερη είδηση ότι ο περίφημος κλέφτης πέθανε στα τέλη του 1807».

Στο κείμενο του Κασομούλη υπάρχουν και άλλες εκτός του βεβαίου χρόνου (10 Ιουνίου έως 10 Ιουλίου), αλλά και εκτός τόπου, αναφορές:

(α) Σημειώνοντας ότι «ο Νίκος Τζιάρας ...και λοιποί, μετά τινας εξόδους και πολέμους, τους οποίους έκαμον ... μέχρι του 1807...αποβάς εις την ξηράν του λιμένος Σταυρού» κ.λπ., παρεμβάλλει δίπλα από το έτος 1807 την υποσημ. 6 της σ. 61: «Διαδεχθέντες οι Γάλλοι τας <Επτά> Νήσους οι δε Ρώσσοι αναχωρήσαντες». Δεδομένου ότι η (δεύτερη) γαλλοκρατία στα Επτάνησα ξεκίνησε τον Αύγουστο του 1807, σύμφωνα με τη Συνθήκη του Τιλσίτ (7.7.1807), είναι φανερό ότι υπονοεί πως η επιχείρηση άρχισε μετά (ή έστω, κατά) τον Αύγουστο του 1807.

(β) Αμέσως παρακάτω σημειώνει ότι ο Νικοτσάρας άρχισε την ε-

έτρεψαν εις παντελή φυγήν μίαν πτέρυγαν, και αυτός παρακολουθούσεν τους λοιπούς <έως> να διώξουν και τους λοιπούς διά της προσβολής- ή εν γνώσει ή εν αγνοία πεντέξ Λιτοχωριανοί χριστιανοί, τρυπωμένοι ευρεθέντες εις έν ρεύμα, πυροβολήσαντες κατεπάνω του, ενώ διέβαινεν απ' έμπροσθέν των απροφύλακτα, και επιτυχόντες να τον πληγώσουν καιρίως εις το υπογάστριον και εις τρία άλλα μέρη <ώστε> να χυθούν τα έντερά του κατά γης. Βαστών αυτά εις χείρας του και επιστρέψας αταράχως εις το πλοιάριον, μετά μίαν ώραν ξεψύχησε. Μαζί με την λαμπράν δόξαν, την οποίαν άφησεν εις τους διαδόχους του, άφησε και την μεγαλυτέραν λύπην εις όλους τους συναδελφούς του μέχρι σήμερα, όσοι τον ενθυμούνται. Έμπειροι πολεμικοί οι οπαδοί του, χωρίς να δείξουν κανέν σημείον <ώστε> να αισθανθούν οι εχθροί τον θάνατόν του, βαστήξαντες τον πόλεμον έως το εσπέρας και αποσυρθέντες την νύκταν εις τα πλοιάριά των, μετακόμισαν το λείψανόν του εις την μονήν της Σκιαθου <διά> να μένη ο θάνατός του εις αγνοίαν, να ωφελούνται οι οπαδοί κατά των εχθρών». [Ο Βλαχογιάννης, με την υποσημ. 2 της σ. 63, διευκρινίζει ότι η μεταφορά των λειψάνων έγινε «στην ακρογιαλιά της μονής Ευαγγελίστριας, κοντά στο ρέμα του Λεχωνιού».

8. Βακαλόπουλος, ό.π, σ. 272 - υποσημ. 3.

πιχείρηση «περί τον Δεκέμβριον [του 1807] αποσπασθείς με έως 120 Τουρκαλβανούς».

(γ) Στη συνέχεια αναφέρει ότι οι άνδρες του μάχονταν στη Ζίχνη με τους Τούρκους «εντός των χιόνων».

(δ) Όμως, το πιο έωλο σημείο της περιγραφής Κασομούλη είναι η αναφορά «διαβάς [ο Νικοτσάρας] από την γέφυραν τον ποταμόν Σερρών (εις Αχινόν χωρίον): Εκεί, στο «Αχινόν χωρίον» δεν είναι απλώς ο «ποταμός Σερρών». Είναι το κέντρον της λίμνης Αχινού, στο σύνολό της δύσβατη και επικίνδυνη. Ο Στράτης⁹ αναφέρει ατυχή θάνατο μέλους της οικογένειας Εμμ. Παπά «πνιγέντα εν θήρα νησσών κατά τα τέματα της Κερκινίτιδος» (Αχινού), σε χρόνους που σχεδόν συμπίπτουν με την καταδρομή του Νικοτσάρα. Πέρα όμως από αυτή την αναφορά, από πουθενά δεν προκύπτει ότι υπήρξε ποτε γέφυρα του Στρυμόνα στο ύψος του χωριού Αχινός. Η κατασκευή γέφυρας στη θέση αυτή θεωρείται τεχνικώς δυσκολότατη αν όχι αδύνατη, ακόμα και σήμερα, λόγω αστάθειας του υπεδάφους σε μεγάλα βάθη και σε όλο το εύρος της πρώην λίμνης Αχινού¹⁰. Ο Βλαχογιάννης (εκδότης των «Ενθυμημάτων» Κασομούλη, 1940), ίσως να είχε ακούσει ότι οι τεχνικές εταιρείες, που στα χρόνια του είχαν αναλάβει τα έργα των πεδιάδων Σερρών-Δράμας, δεν είχαν κατορθώσει να «εγκιβωτίσουν» τον Στρυμόνα διαμέσου της πρώην λίμνης Αχινού, λόγω της αστάθειας του υπεδάφους. Και, θέλοντας να μπαλώσει τα πράγματα, «απομακρύνει» το γεφύρι από τη λίμνη Αχινού, σημειώνοντας (υποσημ. 1 σ. 62): «Πέρασε [ο Νικοτσάρας] το γεφύρι Κουμάριανης, στο δρόμο Σερρών-Αχινού, στον Στρυμόνα ποταμό». Πράγματι, στην εποχή του Βλαχογιάννη, καθώς και στους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-13), υπήρχε η «γέφυρα της Κουμάριανης». Σύμφωνα όμως με τον «αυστριακό χάρτη», που παρατίθεται στη συνέχεια, τρεις περίπου δεκαετίες πριν από τους Βαλκανικούς πολέμους δεν υπήρχε «γέφυρα Κουμάριανης», ενώ υπήρχε η γέφυρα του Όρλιακου (Στρυμονικού).

Η αξιοπιστία των περιγραφών

Εκφράστηκε η άποψη ότι, πέραν των όποιων αντικειμενικών στοιχείων, πρέπει να δεχτούμε πιο ευνοϊκά την περιγραφή που μας δίνει στα «Ενθυμήματα Στρατιωτικά» ο Κασομούλης, «πού ήταν 7-9 χρόνων όταν διαδραματιζόνταν τά γεγονότα αυτά, [και] χρονολογικά ... είναι πολύ πιο κοντά από τον Σάθα στά γεγονότα και πολύ πιο θετικός στις ειδή-

9. Ενάγγελος Στράτης, *Εμμανουήλ Παπάς*, 1914, σ. 17.

10. Γ. Μπαρτζούδης, *Τα Υδραυλικά έργα της Πεδιάδας Σερρών*, Σέρρες 1994, διαδικτυακή επανέκδοση 2021, σσ. 21, 134, 135, 163.

σεις του»¹¹.

Πράγματι, είτε «7-9» είτε (κατ' άλλους) 12 χρονών ήταν ο Νικόλαος Κασομούλης (1795-1872) όταν έγινε η καταδρομή Νικοτσάρα (1807), σίγουρα ήταν «χρονολογικά πολύ πιο κοντά» στα γεγονότα, σε σχέση με τον Κων. Σάθα (1842-1914). Ίσως όμως πρέπει να προστεθεί «πολύ πιο κοντά αλλά όχι κοντά». Αν ήταν και «πολύ πιο θετικός στις ειδήσεις του», ας κριθεί στη συνέχεια.

Προς το παρόν επισημαίνεται ότι ο Κασομούλης άρχισε να γράφει τα «ενθυμήματά» του το 1832, σαν ένα «ημερολόγιο των περασμένων». Από τα γραφόμενά του προκύπτει ότι βρισκόταν στις Σέρρες το 1815 και επίσης στα τέλη του 1820 και την άνοιξη του 1821. Συνεπώς, για την καταδρομή του Νικοτσάρα, που έγινε 8 ή 14 χρόνια νωρίτερα (αντίστοιχα), είχε ακούσει από τον πατέρα του, που ζούσε τότε στις Σέρρες, αλλά και από πρεσβύτες Σερραίους αυτόπτες ή/και αυτήκοους μάρτυρες. Επίσης, «κατά την πατριωτική αποστολή του στο Μοριά από τη Μακεδονία, γνώρισε τον γιο του Νικοτσάρα και τον πήρε μαζί του γυρίζοντας στη Μακεδονία», ήταν δηλαδή μαζί επί 6 περίπου μήνες¹².

Για τον Σάθα έχει λεχθεί ότι «είχε υπ' όψη του έγγραφα του αρματολού σωζόμενα στα χέρια των απογόνων του»¹³ πράγμα βέβαια που δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί, μια και τα «υποτιθέμενα» έγγραφα δεν έχουν δει το φως της δημοσιότητας. Το σίγουρο είναι ότι ο γιος του Νικοτσάρα κατείχε και έδωσε κάποια έγγραφα στον Σάθα, που τα περιλαμβάνει στο βιβλίο του¹⁴, τα οποία όμως δεν δίνουν απάντηση σε εύλογες αμφισβητήσεις.

Ο γιος του Νικοτσάρα, που ήταν στα σπάργανα όταν γινόταν η επιχείρηση του πατέρα του, οπωσδήποτε άκουσε πολλές διηγήσεις για τα κατορθώματα του πατέρα του και ήταν, τόσο για τον Κασομούλη όσο και για τον Σάθα, μια πλούσια πηγή πληροφοριών, πλην όμως από δεύτερο ή τρίτο χέρι. Παρόμοια ισχύ έχουν και όποιες πληροφορίες προήλθαν από «τον αδελφόν Κώσταν» που «διεδέχθη» τον Νικοτσάρα, όπως σημειώνει ο Κασομούλης, και από πρωτοπαλλήκαρα, όπως ο Γούλας Δράσκου κ.λπ. Συμπερασματικά, η όποια αξιοπιστία, του ενός ή του άλλου, πρέπει να προκύπτει από αντικειμενικά, και μόνο, κριτήρια.

Αναφορά «θεμελιωμένη» σε ανύπαρκτη γέφυρα

Ο αείμνηστος Απόστολος Βακαλόπουλος, ασπάστηκε τελικά την βασική αφήγηση του Κασομούλη. Στη συνέχεια παρατίθεται η δική του

11. Βακαλόπουλος, ό.π., σσ. 271-272.

12. Κασομούλης-1, σσ. μβ', μδ', να', σ. 62-υποσημ. 4, σ. 63-υποσημ. 4, σσ. 131-132, 134.

13. Βακαλόπουλος, ό.π., σ. 268.

14. Σάθας, ό.π., σσ. 577-578.

περιγραφή (σε μετάφραση του γράφοντος εκ του αγγλικού κειμένου)¹⁵:

Ο Νικοτσάρας, από τον Σταυρό Χαλκιδικής με 200 γενναίους Έλληνες και 120 Τουρκαλβανούς, ακολούθησε τη συντομότερη διαδρομή, περνώντας τον Στρυμόνα κοντά στο χωριό Αχινός, κατευθυνόμενος προς τη Ζίχνη. Εναντίον του εκστράτευσε ο Ισμαήλ μπέης των Σερρών με 8.000 άνδρες και συνήφθη μάχη. Μετά από τρεις μέρες οι Τουρκαλβανοί παραδόθηκαν, αφήνοντας τον Νικοτσάρα μόνο με 100 άνδρες. Σε απόγνωση οι Έλληνες έκαναν μια τολμηρή νυχτερινή επίθεση, με τα σπαθιά στα χέρια, και διαπέρασαν την εχθρική παράταξη για να αποσυρθούν από τον ίδιο δρόμο που είχαν έρθει. Διέσπασαν την τουρκική φρουρά της γέφυρας και μετά από τεράστιες προσπάθειες κατάφεραν τελικά να φτάσουν το Άγιο Όρος. Ο Νικοτσάρας επέζησε, και μαζί του τα πρωτοπαλλήκαρά του και 60 περίπου άνδρες, που ξεκουράστηκαν μερικές μέρες. Από αυτούς που συνελήφθησαν, κάποιοι φυλακίστηκαν στο Ροδολίβος και άλλοι στη Δράμα, όπου απαγχονίστηκαν.

Η επιχείρηση αυτή τελείωσε στα τέλη Ιουνίου και τότε, ή τις πρώτες μέρες του Ιουλίου, εμφανίστηκε ξανά στο Λιτόχωρο ο Νικοτσάρας.

Αυστριακός χάρτης (τέλη 19^{ου} αι.): Η λίμνη Αχινού εκτείνεται από Αμφίπολη έως Κάτω Καμήλα. Ενδείξεις: 1= Τσάγεζι, 2= Αχινός (χωριό), 3= Ζίχνη (Ζηλιόχοβα), 4= Κουμάριανη (χωριό), 5= Γέφυρα Όρλιακου (Στρυμονικού), 6= Γέφυρα Αγγίστας.

15. Vacalopoulos, *ibid*, pp 572-573.

Εδώ, βρήκε τον θάνατό του σε μια συμπλοκή με τουρκικά στρατεύματα των οποίων ο αριθμός αυξήθηκε από Έλληνες χωρικούς που είχαν στρατευτεί αναγκαστικά. Οι τελευταίοι είχαν κουραστεί από τις ατελείωτες αναταραχές που προκαλούνταν από κλέφτες και πειρατές.

Είκοσι περίπου μέρες, λοιπόν, είχαν περάσει από την επιβίβαση του Νικοτσάρα στον Σταυρό της Χαλκιδικής και την επιστροφή του. Οι σύντροφοί του μετέφεραν το σώμα του στη Σκιάθο, όπου τάφηκε στο μοναστήρι του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου.

Αναζητώντας το δρομολόγιο της υποχώρησης

Οι μοναδικές κοινές αναφορές των αφηγήσεων Σάθα και Κασομούλη, αναφέρονται στην υποχώρηση του Νικοτσάρα από τη Ζίχνη, όπου έδωσε τριήμερη μάχη, μέχρι και τη θραύση της αλυσίδας που υπήρχε στη γέφυρα. Περιέργως, ο Βακαλόπουλος παραλείπει να αναφέρει αυτή την αλυσίδα, μολονότι όπως σημειώνει κατηγορηματικά ο Κασομούλης, την έσπασε με «πέλεκα»¹⁶ ο ίδιος ο Νικοτσάρας: «*Τον πέλεκα τούτον (τζικούρι μικρόν) τον έφερε πάντα μαζί του ο Γούλας Δράσκου [πρωτοπαλήκαρο του Νικοτσάρα] μέχρι του 1815, οπού τον είδα και μόνος μου εις την ζώνην του, εις Σέρρας*».

Ο Σάθας προσδιορίζει ότι η γέφυρα αυτή βρισκόταν «*επί του Αγγίτου ποταμού*». Την ίδια γέφυρα θα αναζητήσουμε χαμένη κάπου μέσα στην αφήγηση του Κασομούλη: Ο Μακεδών αγωνιστής δεν αναφέρει καν τη λέξη Στρυμόνας: «*Διαβάς από την γέφυραν τον ποταμόν Σερρών (εις Αχινόν χωρίον)*» είναι η φράση που χρησιμοποιεί. Το κείμενο της παρένθεσης φαίνεται ότι το προσέθεσε εκ των υστέρων και ίσως να έγραψε ή να ήθελε να γράψει «(εις Αγγίστα χωρίον)», οπότε «φταιχτής» είναι η δυσδιάκριτη καλλιγραφία της εποχής. Στη σκέψη αυτή οδηγεί το γεγονός ότι ο Κασομούλης γνώριζε καλά την περιοχή και, όταν χρειάστηκε να πάει στο Τσάγεζι, πήγε μέσω Νιγρίτας¹⁷ και όχι μέσω της (ανύπαρκτης) γέφυρας Αχινού. Μπορεί όμως το λάθος να μη βρίσκεται στην παρένθεση: Ο Κασομούλης, έχοντας ακούσματα για γέφυρι και λίμνη Αχινού, έφερε στο νου το «Αχινόν χωρίον», αγνοώντας ότι η λίμνη Αχινού έφτανε σχεδόν μέχρι το ύψος του χωριού Αγγίστα. Εκεί υπάρχει μέχρι και σήμερα πέτρινη γέφυρα επί του παραποτάμου Αγγίτη, ακριβώς στην έξοδό του από το γνωστό φαράγγι. Εκεί αρχίζει η Σερραϊκή λεκάνη απορροής του Αγγίτη, και εκεί ο Αγγίτης (ποταμός Σερρών και αυτός) συναντούσε τη λίμνη τ' Αχινού (μέχρι το 1933 που αποξηράνθηκε). Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980, η Εποπτεία

16. Κασομούλης-1, ό.π., υποσημ. 4, σ. 62.

17. Κασομούλης-1, ό.π., σ. 137.

Εγγείων Βελτιώσεων Σερρών πραγματοποιούσε τακτικές μετρήσεις της παροχής του Αγγίτη στη γέφυρα της Αγγίστας.

Ένα εξαιρετικό πόνημα¹⁸ αναφέρεται (και) στην ως άνω γέφυρα της Αγγίστας, που την αποκαλεί πέτρινο γεφύρι του Αγγίτη. Ο συγγραφέας διαπιστώνει ότι η γέφυρα συχνά-πυκνά κατακλυζόταν από υπερχειλίζοντα νερά του ποταμού. Και, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «επάνω στη δίοδο [της γέφυρας] είχε κατασκευαστεί μια [υπερκείμενη] ανακλινόμενη γέφυρα που στηριζόταν με αλυσίδες και την ημέρα κατέβαινε για όσους ήθελαν να περάσουν στην απέναντι όχθη, ενώ τη νύχτα, αλλά και στις πολεμικές επιχειρήσεις, τη σήκωναν, καθιστώντας αδύνατη τη διέλευσή της». Και συνεχίζει: «Η ανακλινόμενη γέφυρα του Αγγίτη αναφέρεται σε ένα λαϊκό τραγούδι που εξυμνεί τα κατορθώματα του αγωνιστή Νικοτσάρα ... που σε μια μάχη με τους Τούρκους, στην προσπάθειά του να περάσει στην απέναντι όχθη κι από κει στο Πράβι (Ελευθερούπολη), έσπασε τις αλυσίδες που κρατούσαν όρθια τη γέφυρα που έπεσε μέχρι το άλλο βάθρο, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα σ' αυτόν και τα παλικάρια του να διαφύγουν».

Είναι καταπληκτικό ότι την ως ανωτέρω «ανακλινόμενη γέφυρα», υπερκείμενη του πέτρινου κορμού, περιγράφει αρκετά πιστά Σάθας: «Κατευθυνόμενος όμως [ο Νικοτσάρας] εις Πράουσαν (Πράβι), ευρίσκει την επί του Αγγίτου ποταμού γέφυραν πεφραγμένην δι' αλυσοδέτου πυλώνας και φρουρουμένην υπό πολλών Τούρκων. Αμέσως εφορμήσας κόπτει ο ίδιος την άλυσον, θραύει την πύλην και ... κατευθύνεται εις Πράουσαν».

Μένει να δούμε τη διαδρομή της διαφυγής του Νικοτσάρα μετά το πέρασμά του από τη γέφυρα της Αγγίστας.

Σύμφωνα με τον Σάθα, ο Νικοτσάρας μετά τη διαφυγή του από τη Ζίχνη [είναι] «κατευθυνόμενος προς Στρυμονικόν κόλπον ... Κατευθυνόμενος όμως εις Πράουσαν (Πράβι)» και αφού περνά τη γέφυρα της Αγγίστας, «αποδιώκει τους εχθρούς και κατευθύνεται εις Πράουσαν. Ενταύθα δε οχυρωθείς και διανυκτερεύσας, περί τα χαράματα εξέρχεται και διά της κορυφοσειράς του Παγγαίου όρους κατεβαίνει εις Ορφανόν».

Η ως άνω αναφορά έχει σημεία αντικρουόμενα. Το «Ορφανόν» είναι βεβαίως στον Στρυμονικό κόλπο όχι όμως και το Πράβι που βρίσκεται αρκετά χιλιόμετρα πιο ανατολικά, εγγύς του κολπίσκου των Ελευθερών. Η «Πράουστα», ταυτίζεται βεβαίως με την Πραβίστα [Pravista], και έτσι ασφαλώς την αποκαλούσαν οι κάτοικοι της περιο-

18. Αθανάσιος Π. Τιλκίδης, *Τα Πέτρινα γεφύρια του Νομού Σερρών*, Σέρρες 2006, σσ. 112-117.

χής (όπως Κορμίστα, Βιτάστα κ.λπ.). Υπάρχει όμως και ένα χωριό με το όνομα Προβίστα [Pronvista], που είναι πολύ εύκολο να το μπερδεύουν με την Πραβίστα οι μη κάτοικοι της περιοχής. Όπως είναι πολύ εύκολο να γίνεται το ίδιο μπερδεύμα όταν διαβάζουμε σε χάρτες ή βιβλία με λατινικούς χαρακτήρες, ιδίως όταν η γραφή είναι «καλλιγραφική». Αν λοιπόν θεωρήσουμε ότι πρόκειται για την Προβίστα (σημερινή Παλαιοκώμη) και όχι για την Πραβίστα (Πράβι), η αναφορά του Σάθα είναι ακριβέστατη: Ο Νικοτσάρας, αφού κατορθώνει να περάσει τη γέφυρα της Αγγίστας, «αποδιώκει τους εχθρούς» που έχουν πιασμένα όλα τα περάσματα και διανυκτερεύει «οχυρωθείς» στην Προβίστα. Σηκώνεται τα χαράματα και «διά της κορυφοσειράς του Παγγαίου όρους κατεβαίνει εις Ορφανόν». Η διαδρομή διά της «κορυφοσειράς» του Παγγαίου δικαιολογεί την έκφραση του Κασομούλη «εντός των χιόνων μαχόμενοι», κι ας ήταν ντάλα καλοκαίρι, όπως καταμαρτυρεί και ο γράφων το πόνημα αυτό¹⁹.

Με την παραδοχή αυτή «συντάσσεται» και η αναφορά του Βακαλόπουλου ότι από τους άνδρες του Νικοτσάρα που αιχμαλωτίστηκαν «κάποιοι φυλακίστηκαν στο Ροδολίβος και άλλοι στη Δράμα, όπου απαγχονίστηκαν». Διότι, αν δεχθεί κανείς ότι η αποφασιστική μάχη έγινε στην (ανύπαρκτη) γέφυρα «εις Αχινόν χωρίον», γιατί οι αιχμάλωτοι να μεταφερθούν και να απαγχονιστούν στο Ροδολίβος (κοντά στην Ποβίστα) ή στη Δράμα, και όχι στη Νιγρίτα ή στα Σέρρα;

Η Γέφυρα της Αγγίστας ή Πέτρινο Γεφύρι του Αγγίτη.

19. Αρχές Αυγούστου, στη δεκαετία του '90, είχα την ευτυχία να μετάσχω σε ένα πικνικ, μερικές εκατοντάδες μέτρα πιο ψηλά από την Πρώτη, με φόντο ένα τείχος χιονιού ύψους αρκετών μέτρων, μαζί με τον τότε Κοινοτάρχη του Ροδολείβου.

Αυστριακός χάρτης (τέλη 19^{ου} αι.). Ενδείξεις: 1= Αχινός, 2= Ζίχνη, 3= Γέφυρα Αγγίστας, 4= Πράβι, 5= Προβίστα, 6= Ροδολίβος, 7= Τσάγεζι, 8= Ορφανό, 9= Ελευθερές, 10= Κορμίστα, 11= Νικήσιανη.

Το δρομολόγιο της αρχικής έλευσης μέχρι τη Ζίχνη

Επιπλέον, η ως άνω παραδοχή εκπληρώνει τις δύο «απαιτήσεις» του Κασομούλη: Μετάβαση μέχρι τη Ζίχνη «διά της ταχύτερας οδού και πορείας», και επιστροφή «διά της ίδιας οδού».

Για την περιγραφή Σάθα όμως, η ίδια παραδοχή ισχύει μόνο για την επιστροφή από τη Ζίχνη μέχρι τον Στρυμονικό κόλπο. Στο ερώτημα, αν ο Νικοτσάρας έφτασε στη Ζίχνη πορευόμενος από την Κατερίνη στον Αξιό, στο όρος Κερκίνη, στο Ζήρνοβο κ.λπ., ας αφηθεί να επιλέξει την απάντηση ο αναγνώστης του παρόντος. Αν ενδιαφέρει η δική μου γνώμη, θα πω ότι προτιμώ να παρακάμψω την «απαίτηση» του Κασομούλη που θέλει τον Νικοτσάρα να πήγε μέχρι τη Ζίχνη και να γύρισε «διά της ίδιας οδού», και να θεωρήσω ότι το δρομολόγιο μετάβασης που παραθέτει ο Σάθας είναι πιο πιθανό.

Ίσως πρέπει να γίνει λόγος και για τον «Χάντακα» που αναφέρει το παραδοσιακό τραγούδι: «Ο Νικοτσάρας πολεμάει, τα τρία βιλαέτια, /τη Ζίχνα και τον Χάντακα, με δώδεκα ταμπούρια». Ποιος είναι αυτός ο Χάντακας; Μήπως είναι μια Βυζαντινή τοποθεσία που τοποθετείται

κοντά στην Αμφίπολη; Μήπως εκεί ήταν το γεφύρι με την αλυσίδα; Όχι βέβαια. Αν «βάλουμε» εκεί το γεφύρι, τότε, για έναν που φεύγει από την περιοχή Σερρών, δεν υπάρχει κανένας δρόμος για το «Πράβι», όπως θέλει ο λαϊκός στιχουργός. Ούτε βέβαια υπήρχε γέφυρα κοντά στην Αμφίπολη. Και αν υπήρχε, δεν θα προσφέρονταν ούτε για μια είσοδο, αφού θα ήταν δίπλα στο φρουρούμενο «Τελωνείο» του Τσάγεζι. Επίσης, στα χρόνια εκείνα, αυτό που λέμε σήμερα ποταμό Αγγίτη, όταν έφτανε στην περιοχή Σερρών περιοριζόταν περίπου στο ομώνυμο φαράγγι: Ένας φυσικός υπερχειλιστής που δημιουργήθηκε από τα τα πλεονάζοντα (υπερχειλίζοντα) νερά της λίμνης της Δράμας που διοχετεύονταν έτσι στη λίμνη του Αχινού. Ένα ...μεγάλο χαντάκι. Ένας Χάντακας, που οι γραμματιζούμενοι τον έλεγαν Αγγίτη.

Τέλος, σημειούται ότι διακεκριμένοι Σερραίοι συγγραφείς προβάλλουν την περιγραφή του Σάθα, και αναφέρουν σε υποσημειώσεις την περιγραφή Κασομούλη²⁰.

---

20. Πέτρος Θ. Πέννας, *Ιστορία των Σερρών*, Αθήναι 1966, σσ. 106-114. (β) Γεώργιος Καφταντζής, *Ιστορία της Πόλεως των Σερρών και της Περιφέρειάς της*, τόμος τρίτος, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 192-193, (γ) Βασίλης Ι. Τζανακάρης, *Εικονογραφημένη Ιστορία των Σερρών*, τόμος Α', 1991, σσ. 29 και 32.

GEORGIOS MPARTZOUDIS

THE CAMPAIGN OF NIKOTSARA' S COMMANDOS
IN THE DISTRICT OF SERRES

Abstract

Nikotsaras (Nikos, son of Tsaras) was a brave and courageous Greek patriot. He acted in the early 19th century as a guerilla leader (Chief of klefts), fighting the Turks by land and sea. In 1807, during the Russo-Turkish War, he met in the island Tenedos with the Russian Admiral Senyavin. There he captured a daring plan: To lead a few hundred armed men in order to cross the Balkan Peninsula and join Russian troops in Wallachia. With his armed body he disembarks in the area of Katerini near Mount Olympus, or, according to another version, in Stavros of Halkidiki peninsula. From there, he begins a commandos operation, reaching the area of Zichni, in Serres district. There, he clashed with Turkish troops sent against him by Ismail Bey of Serres. After three days, Nikotsaras manages to leave Zichni and escape to Strymonikos gulf. But in his road he finds the bridge of river Angites guarded by many Turks and blocked by chains. He cut himself the chains, passed the bridge and, crossing the ridges of Mount Pangeo, headed to the village of Orfanos in Strymonikos gulf and from there to Mount Athos, where he was rescued with a few dozen of his men. Then he will sail temporarily to the nearby islands. But it will not be long before he restart the revolutionary struggle, until death finds him at the foot of Olympus.